

I N
M. ANTONIUM.
PHILIPPICA III.
ARGUMENTUM.

Post Caesaris necem decrevit senatus consulares provincias, Antonio Macedoniam, Dolabella Syriam. Sed Antonius, occasionem querens reipublicæ perturbandæ, Galliam citeriorem sibi mandari cupiebat. Quod cum a senatu non impetraret, qui eam provinciam D. Bruto, jam antea ab ipso Cesare datam, post ejus interitum confirmaverat, tulit ad populum, & obtinuit, ut citeriorem Galliam regeret: unde se cum exercitu ad urbem, Caesaris exemplo, facile venturum sperabat. Nam Macedonia, terra marique disjuncta, novis consiliis parum opportuna videbatur. Hac mente Brundisium ivit ad VII. Id. Oct. profectus obviam legionibus Macedonicis quatuor, quas sibi conciliare pecunia cogitabat, easque ad urbem adducere, & in cervicibus bonorum collocare. Redeuntem a Brundisio Antonium legio Martia reliquit. Ille, tribus legionibus Tiburi collocatis, urbem est ingressus: vocato in Capitolium senatu, cum de abalienata legione Quarta, & Octavianiani copiis adjuncta, nuncius ei esset allatus, prope senatum dimisit, & ad occupandam Galliam citeriorem, quam D. Brutus obtinebat, cum duabus legionibus magna celeritate contendit. Interea cum novi tribuni pl. qui IV. Id. Dec. magistratum inibant, XIII. Kalend. Jan. senatum convocassent, deque presidio consulum designatorum retulissent, ut senatum tuto Kalendis Januariis habere possent, Cicero, laudata tribunorum mente, totam rempublicam complexus, hæc censuit: Res eas, quas Caesar adulescens privato consilio gesserat, aut gereret, publica confirmandas auctoritate; legiones, quæ, relicto Antonio, ad rempublicam defendendam se conrulerant, laudandas, eisque spem præmiorum decre-

decreto senatus ostendendam; D. Brutum, qui se irruenti in Galliam Antonio objecerat, ipsamque Galliam, quæ restiteret, debita laude ornandam; provincias ab iisdem, qui eas obtinerent, obrinendas esse ex lege Julia, quoad ex S. C. cuique eorum successum esset; iisque de rebus ad senatum a novis consulibus primo quoque tempore esse referendum. Assensit senatus, & in ejus sententiam senatus-consultum factum est. MANUTIUS.

Habita est hæc oratio XIII. Kal. Jan. profecto in Galliam Antonio, ut cognoscitur ex Philipp. VI. & epist. Lupus, lib. II. Famil. & ep. Liberalibus, lib. XII.

I.

SERIUS omnino, Patres conscripti, quam tempus reipublicæ postulabat, aliquando tamen convocati sumus: quod flagitabam equidem quotidie: quippe cum bellum nefarium contrahas & focos, contra vitam, fortunamque nostras, ab homine profligato ac perditio non comparari, sed geri jam viderem. Expectantur Kalendæ Januarii, quas non expectat Antonius, qui in provinciam D. Bruti, summi & singularis viri, cum exercitu impetum facere conatur: ex qua se instructum, & paratum, ad urbem venturum esse minuitur.

Quæ est igitur expectatio? aut quæ vel minimi dilatio temporis? Quanquam enim adsunt Kalendæ Januarii, tamen breve tempus longum est imparatis. Dies enim asert, & hora potius, nisi provisum est, magnas sæpe clades. Certus autem dies non ut sacrificii, sic consilii expectari solet. Quod si aut Kalendæ Januarii fuissent eo die, quo primum ex urbe fugit Antonius; aut hæc non essent expectata; bellum jam nullum haberemus. Auctoritate enim senatus, consensuque populi Romani facile hominis amentis fregissemus audaciam. Quod confido equidem consules designatos, simulac magistratum inierint, esse facturos. Sunt enim optimo animo, summo consilio, singulari concordia. Mea autem festinatio non victo-

¹ Festinus] Relaturus esse ad Senatum, ut hostis judicaretur Antonius, & illi bellum indicatur. Ferratius.

victoria solum avida est, sed etiam celeritatis. Quo enim usque tantum bellum, tam crudele, tam nefarium privatis consiliis propulfabitur? cur non quamprimum publica accedit auctoritas?

II. G. Caesar adolescens, pene potius puer², incredibili ac divina quadam mente atque virtute, tum, cum maxime furor arderet Antonii, cumque ejus a Brundisio crudelis & pestifer reditus timeretur, nec postulantis, nec cogitantibus, ne optantibus quidem nobis, quia fieri posse non videbatur, firmissimum exercitum ex invicto genere veteranorum militum comparavit, patrimoniumque suum effudit. Quamquam non sum usus eo verbo, quo debui: non enim effudit, sed in salute reipublicæ collocavit. Cui quamquam gratia referri tanta non potest, quanta debetur: habenda tamen tanta est, quam maximam animi nostri capere possunt. Quis enim est tam ignarus rerum, tam nihil de republica cogitans, qui hoc non intelligat: si M. Antonius a Brundisio cum iis copiis, quas se habiturum putabat, Romam, ut minabatur, venire potuisset, nullum genus eum crudelitatis præteriturum fuisse? quippe qui in hospitis tectis Brundisii fortissimos viros, cives optimos, jugulari jussit: quorum, ante pedes ejus, morientium sanguine os uxoris respersum esse constabat. Hac ille crudelitate imbutus, cum multo bonis omnibus veniret iracior, quam illis fuerat, quos trucidarat: cui tandem nostrum, aut cui omnino bono pepercisset?

Qua peste privato consilio rempublicam (nec enim fieri potuit aliter) Caesar liberavit. Qui nisi in hac republica natus esset, rempublicam scelere Antonii nullam haberemus. Sic enim perspicio, sic judico, nisi unus adolescens illius furentis impetus, crudelissimoque conatus cohibuisset, rempublicam funditus interituram fuisse. Cui quidem hodierno die, Patres conscripti, (nunc enim primum ita convenimus, ut illius beneficio possemus, quæ sentiremus, libere dicere) tribuen-

² *Peritioris consiliis*] Caesaris Octavianii, scripsit Vellejus, ad remp. defendendam, Antonique conatus reprimendos Octavianus accessit. *Idem*.

³ *Pene potius puer*] Annos natus xix, ut

buenda est auctoritas, ut rempublicam non modo a se susceptam, sed etiam a nobis commendatam possit defendere.

III. Nec vero de legione Martia (quoniam longo intervallo loqui nobis de republica licet) sileri potest. Quis enim unus fortior, quis amicioꝝ unquam reipublicæ fuit, quam legio Martia universa? quæ cum hostem populi Romani M. Antonium judicasset, comes esse ejus amentia noluit: reliquit consulem; quod profecto non fecisset, si eum consulem judicasset: quem nihil aliud agere, nihil moliri, nisi eadem civium atque interitum civitatis, videret. Atque ea legio confedit Alba. Quam potuit urbem eligere, aut opportuniorem ad res gerendas, aut fidiorem, aut fortiorum virorum, aut amicioꝝ populo Romano civium?

Hujusce legionis virtutem imitata quarta legio, duce L. Egnatulejo quaestore, cive optimo & fortissimo, C. Caesaris auctoritatem atque exercitum persecuta est. Faciendum est igitur nobis, Patres conscripti, ut ea, quæ sua sponte clarissimus adolescens atque omnium præstantissimus gessit, & gerit, hæc auctoritate nostra comprobentur: veteranorumque, fortissimorum virorum, tum legionis Martiæ, quartæque mirabilis consensus ad rempublicam recuperandam, laude & testimonio nostro confirmetur: eorumque commoda, honores, præmia, cum consules designati magistratum inierint, curæ nobis fore, hodierno die spondeamus.

IV. Atque ea quidem, quæ dixi de Caesare, deque ejus exercitu, jamdiu nota sunt nobis. Virtute enim admirabili Caesaris, constantiaque militum veteranorum, legionumque earum optimo judicio, quæ auctoritatem nostram, libertatem populi Romani, virtutem C. Caesaris secuta sunt, a cervicibus nostris est depulsus Antonius: Sed, ut dixi, hæc superiora: hoc vero recens edictum D. Bruti⁴, quod paulo ante propositum est, certe silentio non potest præteriri. Pollicetur enim, se provinciam Galliam retenturam in senatus populique Romani potestate. O civem natum reipublicæ, memorem sui nominis, imitatoremq; majorum! Neque enim, Tar-

⁴ *Recens edictum D. Bruti*] Cujus etiam mentio fit ep. 6. lib. xi. Fam. *Idem*.

Tarquinius expulso, majoribus nostris tam fuit optata libertas, quam est, repulso Antonio, retinenda nobis.

Illi regibus parere jam a condita urbe didicerant: nos post reges exactos servitutis oblivio ceperat. Atque ille Tarquinius, quem majores nostri non tulerunt, non crudelis, non impius, sed superbus habitus est, & dictus. Quod nos vitium in privatis sæpe tulimus, id majores nostri ne in rege quidem ferre potuerunt. L. Brutus regem superbum non tulit: Decimus sceleratum atque impium regnare patietur? Quid Tarquinius tale, qualia innumerabilia & fecit, & facit Antonius? Senatum etiam reges habebant: nec tamen, ut Antonio senatum habenti⁵, in consilio regis versabantur barbari armati. Servabant auspicia reges, quæ hic consul, augurque neglexit: neque solum legibus contra auspicia ferendis, sed etiam collega una ferente, eo, quem ipse ementitis auspiciis vitiosum⁶ fecerat.

Quis autem rex unquam fuit tam insignite impudens, ut haberet omnia commoda, beneficia, jura regni venalia? Quam hic immunitatem, quam civitatem, quod præmium, non vel singulis hominibus, vel civitatibus, vel universis provinciis vendidit? Nihil humile de Tarquinio, nihil sordidum accepimus. At vero hujus domi inter quasilla⁷ pendebatur aurum, numerabatur pecunia: una in domo omnes, quorum intere-

⁵ Antonio senatum habenti] Nonnullis videbitur, atque hæc scio an multis, esse erratum in hac voce *habenti*, & scribendum fuisse, ut Lambinus corrigebat, *habente*, cum sit casus, quem Grammatici vocant absolutum; atque hoc velit orator, in consilio regis non stetit barbaros armatos, ut in curia stabant, *habente* senatum Antonio. Fator ita potuisse Ciceronem scribere, sic tamen ut regem, pravum esse quod editum est. Hic enim Antonio non est sexti casus, sed tertii. Opportune animadvertit Fr. Sallustius, Minervo, II. 4, nullam esse orationem, cui constructæ atque perfectæ, datus super venire non possit, designans personam, ad quam id spectet, quod oratione exprimitur. Sic, *Non omnibus dormio, Mibi peccat, & similia. Olyvet.*

⁶ Ementitis auspiciis vitiosum] Vide Phi-

lipp. II. cap. 33.

⁷ Quasilla] Cum ostendere vellet, Antonium usque eo sordidum esse, ut omnium rerum publicarum domesticum mercatum institueret, eique Fulyiam uxorem præferret, ut ejus sordes non modo re, sed etiam verbo exprimeret, *inter quasilla* dixit: quo quid sordidius? *Talassionem in nuptiis Varro ait signum esse lanificii: Talassionem enim quasillum vocabant: qui alio modo appellatur calathus, vas utique lanificii aptum.* Hæc Sex. Pompejus: at Priscianus lib. III, *Pauca inveniuntur diminutiva, quæ non servent generis primitivorum: ut hæc vana, hæc vanaula, hæc vanaula, hæc quasilla, hæc quasillum.* Quod si cui magis arriserit, *inter quasillos* appendatur, non pugnabo: præsertim cum & apud Catonem semper hoc vocabulum virile sit. Ferrarius.

rat, totum imperium populi Romani nundinabantur. Supplicia vero in cives Romanos nulla Tarquinius accepimus. At hic & Suesæ jugulavit eos, quos in custodiam dederat, & Brundisii trecentos fortissimos viros, civeque optimos trucidavit.

Postremo Tarquinius pro populo Romano bellum gerebat tum cum est expulsus: Antonius contra populum Romanum exercitum adducebat tum, cum a legionibus relictus, nomen Cæsaris exercitumque pertinuit, neglectisque sacrificiis⁸ sollempnibus, ante lucem vota ea, quæ nunquam solveret⁹, nuncupavit: & hoc tempore in provinciam populi Romani conatur invadere. Majus igitur a Decimo Bruto beneficium populus Romanus & habet, & expectat, quam majores nostri acceperunt a L. Bruto, principe hujus maxime conservandi generis, & nominis.

V. Cum autem omnis servitus est misera: tum vero intolerabile est servire impuro, impudico, effeminato: nunquam, ne in metu quidem, sobrio. Hunc igitur qui Gallia prohibet, privato præsertim consilio, judicat, verissimeque judicat, non esse consulem. Faciendum est igitur nobis, Patres conscripti, ut D. Bruti privatum consilium auctoritate publica comprobemus. Nec vero M. Antonium consulem post Lupercalia putare debuistis. Quo enim ille die, populo Romano inspectante, nudus, unctus, ebrius est concionatus, & id egit, ut collegæ diadema imponeret: eo die se non modo consulatu, sed etiam libertate abdicavit. Eset enim ipsi certe statim serviendum, si Cæsar ab eo regni insignie accipere voluisset. Hunc igitur ego consulem, hunc civem Romanum, hunc liberum, hunc denique hominem putem, qui sædo illo & flagitioso die, & quid pati, Cæsare vivo, posset, & quid, eo mortuo, consequi ipse cuperet, ostendit?

Nec vero de virtute, constantia, & gravitate provinciæ Galliæ taceri potest. Est enim ille flos Italiæ, illud firmamentum imperii populi Romani, illud ornamentum dignita-

Tom. VI.

I i i

ts.

⁸ Sacrificiis] Consules in provincias profecta publica solvebant. Manut. & sacrificia prius faciebant, & vota que nunquam solveret] Non enim ei nuncupabant; quæ, cum redissent, bene ge-

que cogitat, prospere succedent, idem.

tis. Tantus autem est consensus municipiorum, coloniarumque provinciae Galliae, ut omnes ad auctoritatem hujus ordinis, majestatemque populi Romani defendendam conspirasse videantur. Quamobrem, Tribuni plebis, quanquam vos nihil aliud, nisi de praesidio, ut senatum tuto consules Kalendis Januariis habere possent, retulistis: tamen mihi videmini magno consilio, atque optima mente potestatem nobis de tota republica fecisse dicendi. Cum enim tuto senatum haberi sine praesidio non posse judicavistis: illud tum statuistis etiam, intra muros Antonii scelus, audaciamque versari.

VI. Quamobrem omnia, mea sententia, complectar, vobis, ut intelligo, non invitis, ut & praestantissimis ducibus a nobis detur auctoritas, & fortissimis militibus spes ostendatur praemiorum: & judicetur non verbo, sed re, non modo non consul, sed etiam hostis Antonius. Nam, si ille consul, futurarium meruerunt legiones, quae consulem reliquerunt; sceleratus Caesar, Brutus nefarius, qui contra consulem privato consilio exercitus comparaverunt. Sin autem militibus exquirendi sunt honores novi, propter eorum divinum, atque immortale meritum: ducibus autem ne referri quidem potest gratia: quis est, qui cum hostem non existimet, quem qui armis persequantur, conservatores reipublicae judicantur?

At quam contumeliosus in edictis? quam barbarus? quam rudis? Primum in Caesarem ut maledicta congestit, deprompta ex recordatione impudicitiae, & stuprorum suorum? Quis enim hoc adolescente castior? quis modestior? quod in juventute habemus illustrius exemplum veteris sanctitatis? quis autem illo maledico impurior? Ignobilitatem objicit C. Caesaris filio, cujus etiam natura pater¹⁰, si vita suppeditasset, consul factus esset. Aricina¹¹ mater. Trallianam¹², aut Ephesiam putes dicere. Videte, quam despiciamur omnes, qui sumus e municipiis, id est, omnes plane. Quotus enim quisque

¹⁰ *Cuius natura pater*] Adoptatus fuerat ab avo materno C. Caesare. Pater autem illic Cn. Octavianus, decedens ex Macedonia, quam post praeturae administraverat, ad petendum Consulatum, mortuus fuerat. Suet. *Idem*.

¹¹ *Aricina*] M. Atrius Balbus Atriae pater ex Julia erat Aricinus genere, licet non Aricia natus. Aricia porro distabat ab Urbe ad decimum lapidem. *M. Ant. Ferr.*

¹² *Trallianam*] Trallis, urbs Lydiae: Ephesus in Jonia. *Idem*.

que non est? quod autem municipium non contemnit is, qui Aricinum tantopere despicit, vetustate antiquissimum, jure foederatum, propinquitate pene finitimum, splendore municipum honestissimum?

Hinc Voconiae¹³, hinc Scatiniae leges: hinc multa sella curules, & patrum memoria, & nostra: hinc equites Romani, lautissimi, & plurimi. Sed si Aricinam uxorem non probas, cur probas Tusculanam¹⁴? Quanquam hujus sanctissimae foeminae atque optima pater M. Atrius Balbus, in primis honestus, pratorius fuit: tuae conjugis, bonae foeminae, locupletis quidem certe, Bambalio quidam pater, homo nullo numero. Nihil illo contemptius, qui propter haesitantiam linguae, suporemque cordis¹⁵, cognomen ex contumelia traxerit. At avus nobilis. Tuditanus¹⁶ nempe ille, ille qui cum palla & coturnis nummos populo de Rostris spargere solebat. Vellem hanc contemtionem pecuniae suis reliquisset: habe- retis nobilitatem generis gloriosam. Qui autem¹⁷ evenit, ut tibi Aricina natus¹⁷ ignobilis videatur, cum tu eodem materno

I i i 2

¹³ *Voconia*] Voconius & Scatinius Tribuni plebis, legibus quas tulerunt celebres, errant Aricini. *Idem*.

¹⁴ *Tusculanam*] Quam tu duxisti, M. Fadij, libertini hominis, filiam. Vide Philipp. 2. *Mantius*.

¹⁵ *Qui propter haesitantiam linguae, suporemque cordis*] Bambalio dictus ἀπό τῆ βλαβήλου, quod est, πῶς χάλασε τῆσαν, & βλαβήλου Phryges pudendam corporis partem vocant. Quae legitur apud Helychium. *Idem*. Nimirum Bambalio est Balbus, homo haesitantis linguae, Ἰερωνίς. *Graev.*

¹⁶ *Tuditanus*] De quo Valerius Max. VII. 8.

¹⁷ *Lamb. Grut. Habetis*

¹⁷ *Man. Lamb. convenit*

¹⁷ *Aricinus natus*] Vulgo Julia natus. Ita phane scriptum est in optimo libro, cujus auctoritas apud me quidem longe plurimum valet. Neque tamen rationem ullam dispicere possum, qua hanc scripturam tuear. Octavianus enim, de cujus nobilitate hic agitur, non Juliam, sed Atriam, ut notum est, matrem habuit. Itaque aut Julia nepos, aut, ut Ferrario visum est, Julia natus, aut, quod mihi aliquando in mentem venerat, Julia prognatus legendum videretur. Verumtamenvero: totam rem accuratius consideranti ita optime & facillime purgari videtur locus hic posse, si pro natus legamus nata. Quo autem argumento movere, ut ita credam, ex his qui subijciam intelligerent. Octavianus ignobilitatem objecerat Antonius. Eam Cicero modis omnibus neque conatur: atque offendere, Octavianum neque pater, neque materna stirpe ignobilem esse. Ad paternam quod attinet: patres Octavianus habuit duos, natura C. Octavianum, adoptione Caesarem. Ab hoc quidem posteriore ignobilis haberi non poterat. Quid enim Caesarem nobilissimus? Itaque hoc primo argumento Cicero utitur: idque, quia satis per se notum erat, uno verbo concludit, cum ait: Ignobilitatem objicit C. Caesaris filio. Sed et priorem illum nobilem fuisse confirmat ex eo, quod, si vita suppeditasset, consul erat futurus. Quod & Suetonius testatur his verbis: Decedens Macedonia, prius quam confectum se candidaturae consulatus posset, morte obiit repetens. Inde transit Cicero ad matrem Octavianus, eamque nullo modo ignobilem fuisse.

terno genere soleas gloriari? Quæ porro amentia est, cum dicere aliquid de uxorum ignobilitate, cujus pater Numitoriam Fregellanam, proditoris filiam, habuerit uxorem: ipse ex libertini filia suscepit liberos? Sed hoc clarissimi viri viderint, L. Philippus, qui habet Aricinam uxorem, C. Marcellus, qui Aricinæ filiam: quos certe scio dignitatis optimarum foeminarum non pœnitere.

VII. Idem etiam Q. Ciceronem, fratris mei filium, compellat edicto¹⁸: nec sentit amens, commendationem esse compellationem suam. Quid enim accidere huic adolescenti potuit optatius, quam cognosci ab hominibus, Cæsaris consiliorum esse socium, Antonii furoris inimicum? At etiam gladiator ausus est scribere, hunc de patris & patruï parricidio cogitasse. O admirabilem impudentiam, audaciam, temeritatem! in eum adolescentem hæc scribere audere, quem ego & frater meus, propter ejus suavissimos, atque optimos mores, præstantissimumque ingenium, certatim amamus, omnibusque horis, oculis, auribus, complexu tenemus? Nam me iisdem edictis nescit, lædat, an laudet. Cum idem supplicium minatur optimis civibus, quod ego de sceleratissimis & pessimis fumpserim, laudare videtur, quasi imitari velit. Cum autem

se confirmat. Exagitaverat eam Antonius, primum ut Aricinam. Hoc repellit Cicero, primum ita, ut municipium illud honestissimum esse, semperque fuisse doceat, neque ulla re inferius Tusculo, unde ipse Antonius uxorem habuerit Fadiam. Ad postremum etiam addit, L. Philippum, & C. Marcellum, clarissimos viros; illum Aricinam uxorem, hunc Aricina natam habere. Ac ne quis putaret Attiam in municipio suo ignobilem fuisse, docet, eam quoque utraque stirpe nobilem esse. Natam enim patre quidem, non Bambalione quopiam, aut diviore, sed M. Attio Balbo, homine prætorio: matre vero Julia, C. Julii Cæsaris sorore, id est, ex eadem gente, ex qua matrem suam esse gloriaretur Antonius. Addit & alia, sed que necesse non sit persequi: hoc enim tantum docere volui, eam de Attia hic agatur, *nata*, non *natus*, legendum videri. *Mater*. Non video causam, cur rejiciamus, quod in pluribus libris legitur, *ut in tibi Aricina natus ignobilis videatur*. M. Antonius dixerat Ari-

cina mater, ut clare Servius ad V. Æneid. istum versum:
Alter Atis, genus unde Atii duxere Latini
 observat: Propter *Atiam* dicit matrem Augusti, de qua Antonius dicit, *Aricina mater*, quod hausit ex hoc istius orationis capite Servius. Cicero dicit, Licet sit mater Octavianii Aricina (quamvis vere non fuerit Aricina, sed paternum tantum Atie genus sit Aricinum) cur tamen tibi is, qui ex hac Aricina, ut tu ais, natus est, ignobilis videatur, cum tuum maternum genus sit ejusdem originis, quæ est hujus Aricinæ, nimirum Julium? Sequentia seditionem istam afferunt: *L. Philippus qui habet uxorem Aricinam, quæ est mater Octavianii, & C. Marcellus, qui Aricina filium*, quæ est Octavianii soror. Ut non videam cur ita hic hastarent viri docti. *Gravius*. Hic a cæteris omnibus, duce uno Gravio, discessi. *Olévet*.
¹⁸ Compellat edicto.] Carpit eum, & vituperat. *Manut.*

illam pulcherrimi facti memoriam refricat: tum a sui similibus invidiam aliquam in me commoveri putat.

Sed ipse quid fecit? Cum tot edicta proposuisset, edixit, ut adesset senatus frequens a. d. VIII. Kalendas Decembres; eo die ipse non affuit. At quomodo edixit? hæc sunt, opinor, verba in extremo: *Si quis non affuerit, hunc omnes existimare poterunt, & interitus mei, & perditissimorum consiliorum auctorem fuisse*. Quæ sunt perdita consilia? an ea, quæ pertinent ad libertatem populi Romani recuperandam? quorum consiliorum Cæsari me auctorem, & hortatorem, & esse, & fuisse fateor. Quanquam ille non eguit consilio cujusquam: sed tamen currentem, ut dicitur, incitavi. Nam interitus quidem tui quis bonus non esset auctor, cum in eo salus & vita optimi cujusque, & libertas populi Romani, dignitasque consisteret?

VIII. Sed cum tam atroci edicto nos concitavisset, cur ipse non affuit? num putatis aliqua re tristi, ac severa? Vino, atque epulis retentus est: si epulæ potius, quam popinæ, nominandæ sunt. Diem edicti obire neglexit: in ante diem quartum Kal. Decembris distulit. Adesse in Capitolio jussit: quod in templum ipse nescio qua, per Gallorum cuniculum¹⁹ ascendit. Convenerunt corrogati, & quidem amplius quidam homines, sed immemores dignitatis suæ. Is enim erat dies, ea fama, is, qui senatum vocarat, ut turpe senatori esset, nihil timere. Ad eos tamen ipsos, qui convenerant, ne verbum quidem ausus est facere de Cæsare, cum de eo constituisset ad senatum referre. Scriptam attulerat consularis quidam sententiam. Quid est aliud, de eo referre non audere, qui contra se consulem exercitum duceret, nisi se ipsum hostem judicare? Neceffe enim erat alterutrum esse hostem: nec poterat aliter de adversariis decibus judicari. Si igitur C. Cæsar, hostis; cur consul nihil refert ad senatum? sin ille a senatu notandus non fuit; quid potest dicere, quin, cum

¹⁹ Per Gallorum cuniculum.] Occulte quasi per Gallorum cuniculum, cum in Capitolium introierant, cum sunt a Manu-
 nota per cuniculum ascendentes proditi sunt ab antribus. *Idem*. Gallorum, ut videtur,

cuniculum appellat meatum, per quem Galli in Capitolium introierant, cum sunt a Manu-
 lio derurbati. Rem narrat Livius lib. v. cap. 47. *Anonym.*

cum de illo tacuerit, se hostem esse confessus sit? Quem in edictis Spartacum appellat, hunc in senatu ne improbum quidem dicere audet.

IX. At in rebus tristissimis quantos excitat risus? Sententias edicti cujusdam memoriam mandavi, quas videtur ille peracutus putare: ego autem, qui intelligeret, quid dicere vellet, adhuc neminem inveni. *Nulla contumelia est, quam facit dignus*²⁰. Primum quid est, *dignus*? nam etiam malo digni multi, sicut ipse. An quam facit is, qui cum dignitate est? quæ autem potest esse major? Quid est porro, *facera contumeliam*? quis sic loquitur? Deinde: *Nec timor, quem denuntiat inimicus*. Quid ergo? ab amico timor denuntiari solet? Horum similia deinceps. Nonne satius est mutum esse, quam, quod nemo intelligat, dicere? En, cur magister ejus, ex oratore arator factus, possideat in agro publico populi Romani campi Leontini duo millia jugerum immunia, ut hominem stultum magis etiam infatuat mercede publica. Sed hæc leviora fortasse.

Illud quero, cur tam subito mansuetus in senatu fuerit, cum in edictis tam fuisset ferus. Quid autem attinuerit, L. Cassio²¹, tribuno plebis fortissimo & constantissimo civi, mortem denuntiare, si in senatum venisset: D. Carfulenum, bene de republica sentientem, e senatu vi & minis mortis expellere: Tib. Canutium, a quo erat honestissimis contentionibus & sæpe, & jure vexatus, non templo solum, verum etiam aditu prohibere Capitolii. Cui senatus-consulto ne intercederent, verebatur? De supplicatione, credo, M. Lepidi, clarissimi viri. Atque id erat periculum, de cuius honore extraordinario²² quotidie aliquid cogitabamus, ne ejus usitatus

²⁰ *Nulla contumelia est, quam facit dignus*] M. Antonii Triumviri sententia, quam reprehendit Cicero, quid significet, curve illam Cicero reprehenderit, alterum jam seculum agitur, ex quo in questione fuit. Vexillum errandi, inquit J. F. Gronovius, omnibus suffulit Quintilianus, lib. ix. Institur. cap. 3. Deinde postquam recensuit Hadriani Cardinalis, Erasmi, Jul. Scaligeri, Cameracensis, Turnebi, Rami, Mureti, Barrieni, Strebei, Gifanii, Scip. Gentilis,

Schorri, Scioppii, Salmassii de isto loco sententias, suam subjicit. Quæ omnia, si eo animo es, lege apud ipsum, *Observat.* lib. 111. cap. 8.

²¹ *L. Cassio*] Fratri ejus Cassii, qui Casarem occiderat, epist. 2. lib. xii. Famil. & epist. 2. lib. xiv. ad Attic. *Man.*

²² *De cuius honore extraordinario*] Vere dicit: nam postea Lepidum ornatum esse summis honoribus a senatu indicat epistola ad eum, lib. x. *Fam. Idem.*

honos impediretur. Ac, ne sine causa videretur edixisse, ut senatus adesset, cum de republica relaturus fuisset, allato nuntio de legione quarta, mente concidit; & fugere festinans, S. C. de supplicatione²³ per discessionem²⁴ fecit, cum id factum esset antea nunquam.

X. Quæ vero profectio postea? quod iter paludati? quæ vitatio oculorum, lucis, urbis, fori? quam misera fuga? quam foeda? quam turpis? Præclara tamen senatus-consulta illo ipso die, vespertina²⁵: provinciarum religiosa sortitio: divina vero opportunitas²⁶, ut, quæ cuique apta esset, ea cuique obveniret. Præclare igitur facitis, Tribuni plebis, qui de præsidio consulum²⁷, senatuique referatis: meritoque vestro maximas vobis gratias omnes & agere, & habere debemus. Qui enim carere metu & periculo possumus in tanta hominum cupiditate & audacia? Ille autem homo afflictus, & perditus, quæ de se expectat judicia graviora, quam amicorum suorum? Familiarissimus ejus, mihi homo conjunctus, L. Lentulus, & P. Naso, omni carens cupiditate, nullam se habere provinciam, nullam Antonii sortitionem fuisse judicaverunt. Quod idem fecit L. Philippus, vir patre, avo, majoribus suis dignissimus. In eadem sententia fuit homo summa integritate atque innocentia M. Turranius. Idem fecit Sp. Oppius. Ipsi etiam, qui, amicitiam M. Antonii veriti, plus ei tribuerunt, quam fortasse vellent, M. Piso, meus necessarius, & vir, & civis egregius, parique innocentia M. Vehilius, senatus auctoritati se obtemperaturos esse dixerunt.

Quid ego de L. Cinna loquar? cujus spectata multis magnique rebus singularis integritas minus admirabilem fecit hujus honestissimi facti gloriam: qui omnino provinciam neglexit: quam item magno animo & constanti C. Cestius repudiavit. Qui sunt igitur reliqui, quos fors divina²⁸ delectet?

L.

²³ *De supplicatione*] Lepidi.

²⁴ *Per discessionem*] Serius enim res congesta esset, si, ut mos erat, singuli Senatorem sententiam dixerent. *Idem.*

²⁵ *Vespertina*] S. C. ante ortum, aut post occasum solis facta, rata non fuisse docet

M. Varro apud Gellium. *Ferraz.*

²⁶ *Divina vero opportunitas*] Jocatur: id est, minime divina, sed vitio & arte facta, ut, quæ cuique apta esset, ea cuique obveniret. *Manus.*

²⁷ *Consulium*] Designatorum.

²⁸ *Sors divina*] Et hic jocatur in sortem vitio factam. *Manus.*

L. Antonius, & M. Antonius. O felicem utrumque! nihil enim maluerunt. C. Antonius Macedoniam. Hunc quoque felicem! hanc enim semper habebat in ore provinciam. C. Clavistius Africam. Nihil felicius. Modo enim ex Africa decesserat, & quasi divinans se rediturum, duos legatos Uticæ reliquerat. Deinde M. Iccius Siciliam, Q. Cassius Hispaniam. Non habeo, quid suspicer. Duarum credo provinciarum sortes minus divinas fuisse.

XI. O C. Cæsar, (adolescens appello) quam tu salutem reipublicæ attulisti? quam improvissam? quam repentinam? Qui enim hæc fugiens fecerit, quid faceret insequens? Etenim in concione dixerat, se custodem fore urbis: usque ad Kalendas Majas ad urbem exercitum habiturum. O præclarum custodem ovium (ut ajunt) lupum! Custosne urbis, an direptor & vexator esset Antonius? Et quidem se introiturum in urbem dixit, exiturumque cum vellet. Quid illud? nonne audiente populo, sedens pro æde Castoris, dixit, nisi qui vicisset, victurum neminem?

Hodierno die primum, Patres conscripti, longo intervallo in possessionem libertatis pedem ponimus: cujus quidem ego, quoad potui, non modo defensor, sed etiam conservator fui. Cum autem id facere non possem, quievi: nec abjecte, nec sine aliqua dignitate, casum illum temporum & dolorem tuli. Hanc vero teterrimam belluam quis ferre posset, aut quomodo? Quid est in Antonio, præter libidinem, crudelitatem, petulantiam, audaciam? Ex his totus conglutinatus est: nihil apparet in eo ingenuum, nihil moderatum, nihil pudens, nihil pudicum.

Quapropter, quoniam res in id discrimen adducta est, utrum ille poenas reipublicæ luat, an nos serviamus: aliquando, per deos immortales! Patres conscripti, patrium animum, virtutemque capiamus, ut aut libertatem propriam Romani & generis, & nominis recuperemus, aut mortem servituti anteponamus. Multa, quæ in libera civitate ferenda non essent, tulimus, & perpessi sumus: alii spe recuperandæ libertatis, alii vivendi nimia cupiditate. Sed, si illa tulimus, quæ nos

neccf-

necessitas ferre coegit, quæ vis quadam pene fatalis: quæ tamen ipsa non tulimus²⁹: etiamne hujus impuri latronis feremus teterrimum, crudelissimumque dominatum?

XII. Quid hic faciet, si poterit, iratus, qui cum succedere nemini posset³⁰, omnibus bonis fuerit inimicus? quid hic victor non audebit, qui nullam adeptus victoriam, tanta scelera post Cæsar's interitum fecerit? refertam ejus domum exhauserit? hortos compilarit? ad se ex his omnia ornamenta transtulerit? cædis & incendiolorum causam quaesierit ex funere³¹? duobus aut tribus senatus-consultis, bene & e publica factis, reliquas res ad lucrum, prædamque revocaverit? vendiderit immunitates? civitates liberaverit? provincias universas ex imperii populi Romani jure sustulerit? exules reduxerit? falsas leges C. Cæsar's nomine, & falsa decreta in æs incidenda, & in Capitolio figenda curaverit, earumque rerum omnium domesticum mercatum instituerit? populo Romano leges imposuerit? armis & præfidiis populum & magistratus foro excluderit? senatum stiparit armatis? armatos in cella Concordiæ, cum senatum haberet, includerit? ad legiones Brundisium cucurrerit? ex his optime sentientes centuriones jugulaverit? cum exercitu Romam sit ad interitum nostrum, & ad dispersionem urbis venire conatus? Atque is ab hoc impetu abstractus consilio & copiis Cæsar's, consensu veteranorum, virtute legionum, ne fortuna quidem fractus minuit audaciam: nec ruere demens, nec furere desinit. In Galliam mutilatum ducit exercitum: cum una legione, & ea vacillante, L. fratrem³² expectat: quo neminem reperire potest sui similiorem. Ille autem ex mirmillone³³ dux, ex gladiatore imperator, quas fecit strages, ubicunque posuit vestigia? Cædit greges armentorum, reliquique pecoris, quodcunque na-

Tom. VI.

K k k

ctus

²⁹ Quæ tamen ipsa non tulimus] Jugum servitutis, occiso tyranno, dejecimus. Man.

³⁰ Posset] Jur. Idem.

³¹ Ex funere] Cum Cæsarem funebri laudans oratione, populum cum facibus impulit ad domos Cassii, & Bruti. Idem.

Vide Philipp. 2.

³² Lucium fratrem] Natu minimum ex tribus. Fuerat autem Tribunus pl. eodem

anno, quo & Consul Marcus, & prætor Cæsar, Idem.

³³ Ex mirmillone] Ex gladiatore. Gladiolorum nomina fuere, Retiarii, Mirmillones, Thraces, Scutores, Pugnaverat, Lucius in Asia Mirmillo cum Thracæ. Hæc enim duo genera componi solere, ostendit ille versus

Ausonii: Quis Mirmilloni composuit æquinas? Thys. Vide Phil. 5. 6. 7. Idem.

ctus est: epulantur milites: ipse autem se, ut fratrem imitetur, obruit vino: vastantur agri: diripiuntur villae: matresfamilias, virgines, pueri ingenui abripiuntur, militibus traduntur. Haec eadem, quacunquē exercitum duxit, fecit M. Antonius.

XIII. His vos terribilibus fratribus portas aperietis? hos unquam in urbem recipietis? non, tempore oblato, ducibus paratis, animis militum incitatis, populo Romano conspirante, Italia tota ad libertatem recuperandam excitata, deorum immortalium beneficio utimini? Nullum erit tempus, hoc amissio: a tergo, a fronte, a lateribus tenebitur. Si in Galliam venerit, non ille armis solum, sed etiam nostris decretis urgendus est. Magna vis est, magnum * nomen unum & idem sentientis fenatus. Videtis resertum forum, populunquē Romanum ad spem recuperandae libertatis erectum? qui longo intervallo cum frequentes hic videt nos, tum sperat etiam liberos convenisse.

Hunc ego diem expectans, M. Antonii scelerata arma vitavi, tum, cum ille in me absentem invehens, non intelligebat, ad quod tempus me & meas vires reservarem. Si enim illi tum cedis initium a me quaerenti respondere voluissim, nunc reipublicae consulere non possem. Hanc vero nactus facultatem, nullum tempus, Patres conscripti, dimittam, neque diurnum, neque nocturnum, quin de libertate populi Romani, de dignitate vestra quod cogitandum sit, cogitem: quod agendum, atque faciendum, id non modo non recusam, sed appetam etiam, atque deposcam. Hoc feci semper, dum licuit: intermisi, quoad non licuit. Jam non solum licet, sed etiam necesse est: nisi servire malimus, quam, ne serviamus, armis, animisque decernere. Dii immortales nobis haec praesidia dederunt: urbi Caesarem, Brutum Galliae. Si enim ille urbem opprimere potuisset statim: si Galliam tenere paulo post: optimo cuique pereundum, reliquis esset servendum.

XIV. Hanc igitur occasionem oblatam tenete, per deos immor-

* Vid. Lamb. nymen.

mortales! Patres conscripti, & amplissimi orbis terrarum consilii principes vos esse aliquando recordamini. Signum date populo Romano, consilium vestrum non deesse reipublicae, quoniam ille virtutem suam non defuturam esse profitetur. Nihil est, quod moneam vos. Nemo est tam stultus, qui non intelligat, si indormierimus huic tempori, non modo crudelem, superbamque dominationem nobis, sed ignominiosam etiam, & flagitiosam ferendam esse. Nostis insolentiam Antonii, nostis amicos, nostis totam domum. Libidinosis, petulantibus, impuris, impudicis, aleatoribus, ebriis fervire, ea est summa miseria, summo dedecore conjuncta. Quod si jam (quod dii omen avertant) fatum extremum reipublicae venit: quod gladiatores nobiles faciunt, ut honeste decumbant, faciamus nos, principes orbis terrarum, gentiumque omnium, ut cum dignitate potius cadamus, quam cum ignominia serviamus. Nihil est detestabilius dedecore, nihil foedius servitute. Ad decus & libertatem nati sumus; aut haec teneamus, aut cum dignitate moriamur.

Nimium diu teximus, quid sentiremus: nunc jam apertum est: omnes jam patefecerunt, in utramque partem quid sentiant, quid velint. Sunt impii cives, pro caritate reipublicae multi: pro multitudine bene sentientium, admodum pauci: quorum opprimendorum dii immortales incredibilem reipublicae potestatem & fortunam dederunt. Ad ea enim praesidia, quae habemus, jam accedunt consules summa prudentia, virtute, concordia, multos menses de populi Romani libertate commentati, atque meditati. His auctoribus & ducibus, diis juvantibus, nobis vigilantibus & multum in posterum providentibus, populo Romano consentiente, erimus profecto liberi brevi tempore. Jucundiorum autem faciet libertatem servitutis recordatio.

XV. Quas ob res, quod tribuni plebis verba fecerunt, ut fenatus Kalendis Januariis tuto haberi, sententiaeque de summa republica libere dici possint: de ea re ita censeo, Ut C. Panfa, „ A. Hirtius, consules designati, dent operam, ut „ fenatus Kalendis Januariis tuto haberi possit: quodque edi-

„ Etum D. Bruti, imperatoris, consulis designati, optime de
 „ republica meriti, propositum sit, senatum existimare, D.
 „ Brutum, imperatorem, consulem designatum, optime de
 „ republica mereri, cum senatus auctoritatem, populique
 „ Romani libertatem, imperiumque defendat. Quodque Gal-
 „ liam provinciam citeriorem, optimorum & fortissimorum
 „ virorum, amicissimorum populo Romano civium, exerci-
 „ tumque in senatus potestate retineat, id eum, exercitum-
 „ que ejus, municipia, colonias provinciae Galliae, recte at-
 „ que ordine, exque republica fecisse, & facere. Senatum ad
 „ summam rempublicam pertinere arbitrari, a D. Bruto &
 „ ab L. Planco, imperatoribus, consulibus designatis, item-
 „ que a cæteris, qui provincias obtinent, obtineri ex lege
 „ Julia, quoad ex senatus-consulto cuique eorum successum
 „ fit: eosque dare operam, ut ea provinciae, exercitusque in
 „ senatus populique Romani potestate, praesidioque reipublicae
 „ sint. Cumque opera, virtute, consilio C. Caesaris, summo-
 „ que consensu militum veteranorum, qui ejus auctoritatem
 „ secuti, reipublicae praesidio sunt, & fuerunt; & a gravissi-
 „ mis periculis populus Romanus defensus sit; & hoc tempo-
 „ re defendatur: cumque legio Martia Albae constiterit, in
 „ municipio fidelissimo & fortissimo, seseque ad senatus au-
 „ thoritatem, populique Romani libertatem contulerit: quod
 „ pari consilio, eademque virtute legio quarta usa, L. Egna-
 „ tulejo duce, cive egregio, senatus auctoritatem, populique
 „ Romani libertatem defendat, ac defenderit: senatui magnae
 „ curae esse, ac fore, ut pro tantis eorum in rempublicam
 „ meritis honores eis habeantur, gratiaeque referantur. Sena-
 „ tui placere, uti C. Panfa, A. Hirtius, consules designati,
 „ cum magistratum inissent, si eis videretur, primo quoque
 „ tempore de his rebus ad hunc ordinem referrent, ita uti e
 „ republica, fideque sua videretur.

I N
 M. ANTONIUM.

AD QUIRITES.

PHILIPPICA IV.

ARGUMENTUM.

EXponit in concione, quae acta sint in Senatu: Caesarem &
 D. Brutum effert laudibus: populum ad libertatem cohortatur. MANUT.

Obscurum in hac oratione nihil est, nihil, quod possit lectorem retardare, modo Latine sciat, neque ignoret qua de re agatur.

I.

Requentia vestrum incredibilis, Quirites, concioque tanta, quantam meminisse non videor, & alacritatem mihi summam defendendae reipublicae affert, & spem recuperandae. Quanquam animus quidem mihi nunquam defuit, tempora defuerunt: quae simulac primum aliquid lucis ostendere visa sunt, princeps vestrae libertatis defendendae fui. Quod si ante facere conatus essem, nunc facere non possem. Hodierno enim die, Quirites, ne mediocre rem actam arbitremini, fundamenta jacta sunt reliquarum actionum. Nam est hostis a senatu nondum verbo appellatus, sed re jam judicatus Antonius.

Nunc vero multo sum erectior, quod vos quoque illum hostem esse tanto consensu, tantoque clamore approbavistis. Neque enim, Quirites, fieri potest, ut non aut ii sint impii, qui contra consulem exercitus comparaverunt: aut ille hostis, contra quem jure arma sumpta sunt. Hanc igitur du-
 bita-